

Temat lekcji: Gospodarka okresu średniowiecza

Na podstawie podręcznika: Robert Gucman, Historia i Społeczeństwo - Gospodarka, WSIP

Proszę wpisać do zeszytu pod tematem lekcji poniższe punkty:

1. Feudalizm
 - a. system wasalno-lenny
 - b. władztwo gruntowe
2. Rolnictwo w średniowieczu
 - a. ekstensywne
 - b. intensywne
 - c. dwupolówka i trójpolówka
3. Miasta w średniowieczu
4. Banki i kredyty w średniowieczu

Proszę zapoznać się z tekstem:

Chaos polityczny, który zapanował w Europie Zachodniej po upadku cesarstwa zachodniorzymskiego, pociągnął za sobą upadek gospodarczy i kulturalny ziem leżących na zachodzie kontynentu. Dopiero w X w., w czasach pełnego średniowiecza, Europa weszła w okres szybkiego rozwoju gospodarczego. Upowszechniały się wynalazki, które czyniły produkcję rolną łatwiejszą i bardziej opłacalną. Były to przede wszystkim zastosowanie w rolnictwie konia i pługa kołowego, dzięki którym praca na roli stała się znacznie szybsza i bardziej wydajna. Okres bujnego rozwoju przeżywały miasta, w których rozwijały się rzemiosło i handel, powstawały cechy rzemieślnicze i gildie kupieckie. Kres ożywienia przyniosły na początku XIV w. epidemia czarnej śmierci (dżumy), klęski nieurodzaju i związane z nimi okresy głodu. Wraz z nimi rozpoczął się schyłek średniowiecza.

FEUDALIZM

Jednym z najważniejszych zjawisk społeczno-gospodarczych średniowiecza był **feudalizm** (nazwa wywodzi się od łacińskiego słowa *feudum* oznaczającego lenno). Na system feudalny składały się dwa zjawiska: **system wasalno-lenny** oraz **władztwo gruntowe**.

System wasalno-lenny kształtował się już od wczesnego średniowiecza i w pełnym średniowieczu uzyskał swój ostateczny kształt. Państwa wczesnośredniowieczne przejęły ze starożytnego Rzymu i rozwinęły tzw. komendację, czyli oddawanie się wolnego człowieka w opiekę możnowładcy w zamian za służbę. Zawodowy wojownik - rycerz - przysięgał władcy wierność aż do śmierci, za co otrzymywał opiekę oraz beneficjum, czyli ziemię mającą stanowić podstawę utrzymania oraz rekompensatę za służbę. Beneficjum przybrało z czasem nazwę **lenno**. Osobę poddającą się w opiekę nazywano **wasalem**, a roztaczającą opiekę - **seniorem**. Do głównych obowiązków wasali należała służba wojskowa na wezwanie seniora oraz służenie mu radą. Wasal władcy mógł roztaczać opiekę nad drobniejszymi wojownikami, dla których to on był seniorem, a oni jego wasalami. Wasale zarządzali ludnością zależną osiadłą na ziemi otrzymanej jako lenno. W ten sposób tworzyła się tzw. drabina feudalna: na górze znajdował się władca jako najwyższy senior, niżej jego wasale i wasale jego wasali, na samym dole zaś - chłopska ludność zależna. W Europie średniowiecznej obowiązywała także zasada władztwa gruntowego, która sprowadzała się do tego, że władca ziemi miał władzę nad ludźmi osadzonymi na tej ziemi. Działo się tak przede wszystkim dlatego, że właściciel

ziemski otrzymywał od państwa różne **immunitety**, czyli prawa do wykonywania określonych obowiązków państwowych (np. immunitet sądowniczy, dzięki któremu mógł sądzić ludność mieszkającą w jego włościach) i zwolnienia z określonych powinności na rzecz władcy (np. immunitet ekonomiczny, zwalniający z płacenia podatków na rzecz państwa albo przekazujący panu feudalnemu prawo do zbierania podatków). Immunitety praktycznie odbierały władcy zwierzchność nad danym terenem oraz ludźmi, którzy na nim mieszkali, i przekazywały ją w ręce właściciela gruntu.

ROLNICTWO W ŚREDNIOWIECZU

Po likwidacji cesarstwa zachodniorzymskiego rolnictwo w Europie Zachodniej znacznie podupadło. Dopiero w VIII w. zaczęło się ponownie rozwijać **ekstensywnie**, czyli przez zdobywanie nowych terenów pod uprawę (karczowano lasy, osuszano bagna i tereny podmokłe, ponownie zajmowano tereny rolnicze porzucone w poprzednich stuleciach), oraz **intensywnie** - poprzez stosowanie nowych, wydajniejszych narzędzi (np. pługa z metalową odkładnicą) i metod produkcji rolnej, np. dwupolówki. Polegała ona na dzieleniu gruntu na dwie części, a następnie uprawie jednej i **ugorowaniu** drugiej. Dzięki temu rozwiązaniu ziemia nie wyjałowiała się zbyt szybko. Mimo to we wczesnym średniowieczu plony były bardzo niskie: naukowcy szacują, że z jednego zasianego ziarna uzyskiwano ok. dwóch ziaren. W latach nieurodzajów często dochodziło więc do klęsk głodu. Dopiero w okresie pełnego średniowiecza zaczęto uzyskiwać wyższe plony, sięgające 10 ziaren z jednego zasianego. Tak ogromny postęp uzyskano m.in. dzięki nowemu sposobowi gospodarowania - trójpolówce.

Trójpolówka

1 rok upraw	Zboża ozime	Zboża jare	Ugór
2 rok upraw	Ugór	Zboża ozime	Zboża jare
3 rok upraw	Zboża jare	Ugór	Zboża ozime

Do rozwoju średniowiecznego rolnictwa przyczyniła się tzw. wielka własność ziemska, której właścicielami byli monarchowie, Kościół oraz możnowładcy świeccy. Dzieliła się ona na dwie części: tzw. rezerwę pańską, czyli ziemię, na której gospodarował właściciel, oraz ziemię podzieloną na działki dzierżawione przez ludność zależną na podstawie umów prekaryjnych, w których właściciel przekazywał ziemię w użytkowanie, a uprawiający ją rolnik stawał się poddanym. Ziemię objętą umową prekaryjną należało oddać natychmiast na żądanie właściciela. Chłopi zależni, obrabiający działki, oddawali właścicielowi terenu świadczenia i daniny w naturze, czyli część zbiorów, oraz płacili czynsz - opłatę w gotowce. W VIII i IX w. pojawiła się pańszczyzna - chłopi musieli przepracowywać określony czas na rezerwie pańskiej. Załamanie produkcji rolnej w Europie Zachodniej przyszło w XIV w. Epidemia dżumy (czarna śmierć) zdziesiątkowała ludność kontynentu, wiele pól zostało porzuconych i leżało odłogiem. Spadały ceny zbóż, a ze względu na brak rąk do pracy wzrastały płace robotników rolnych. Wszystko to powodowało, że produkcja rolna stawała się nieopłacalna. Właściciele widzieli straty, dlatego rezygnowali z pańszczyzny na rzecz czynszów wypłacanych w gotowce, a często nawet obdarzali wolnością ludność zależną (za co otrzymywali odszkodowania w gotowce). W tym czasie w Europie Środkowej, w mniejszym

stopniu dotkniętej kryzysem gospodarczym XIV i XV w., rozwijała się gospodarka rolna typu folwarcznego oparta na rencie odrobkowej i zniewoleniu chłopa.

MIASTA W ŚREDNIOWIECZU

Po upadku cesarstwa zachodniorzymskiego przetrwały głównie ośrodki miejskie związane z Kościołem (istniały w nich biskupstwa, klasztory, miejsca kultu religijnego). W IX i X w. miasta znów zaczęły się rozwijać, a mieszczenie stopniowo się bogacili. Szczególnie bujnie rozwijały się ośrodki leżące na szlakach handlowych. Czas burzliwego rozwoju miast nadszedł jednak dopiero w okresie pełnego średniowiecza, od X do XIII w. nastąpiła bowiem **urbanizacja** Europy Zachodniej. Gwałtownie wzrosła wówczas liczba miast i ich mieszkańców. Według niektórych szacunków w Europie w roku 1000 istniało zaledwie 100 miast, a w 1300 r. - już ok. 4-5 tys. Na przełomie XIII i XIV w. do największych europejskich metropolii należały Paryż (ok. 200 tys. mieszkańców), Mediolan, Florencja i Wenecja (po ok. 100 tys. osób). Jako najważniejszą przyczynę intensywnej urbanizacji wskazuje się przeludnienie wsi. Chłopi, którym coraz trudniej było utrzymać się z pracy na roli, porzucali pola i przenosili się do miast, gdzie szukali zatrudnienia w rzemiośle i handlu.

BANKI I KREDYT W ŚREDNIOWIECZU

W pierwszych stuleciach średniowiecza rozwój kredytu ograniczało stanowisko Kościoła, który uważał, że **lichwa** jest sprzeczna z zasadami wiary chrześcijańskiej. Na soborze laterańskim II w 1139 r. zakazano wszelkich pożyczek na procent zarówno osobom duchownym i instytucjom kościelnym, jak i świeckim. Dlatego też udzielaniem kredytów zajmowali się przeważnie Żydzi, których nie obowiązywały narzucone zakazy. Władze kościelne zauważyły jednak, że tak rygorystyczne zasady spowalniają rozwój gospodarczy i z biegiem czasu złagodziły nieco stanowisko w sprawie pożyczek na procent. W pełnym średniowieczu coraz częściej organizowano wyprawy przewyższające możliwości finansowe jednego kupca. Jednocześnie kupcy coraz chętniej dywersyfikowali swój kapitał, czyli lokowali go w kilku różnych przedsięwzięciach, aby w razie niepowodzenia nie stracić całości majątku. Zakładano **spółki handlowe**, które wspólnie organizowały wyprawę, wykorzystując do tego np. posiadane statki. Takie spółki niekiedy rozwiązywały się po zakończeniu wyprawy, często jednak działały dalej, niekiedy przez kilka pokoleń (np. działająca w Augsburgu firma Fuggerow). Spółki chciały się rozwijać, dlatego pożyczaly pieniądze od inwestorów, którym później wypłacały **dywidendę**, czyli część zysku z działalności. Często również same udzielały oprocentowanych kredytów. Od XIII w. wzrosło znaczenie **banków** - instytucji finansowych zajmujących się obrotem pieniędzmi, przede wszystkim operacjami pieniężnymi i kredytowymi. Nazwa pochodzi od włoskiego słowa *banca*, oznaczającego stół, przy którym pierwsi bankierzy załatwiali swoje interesy i przyjmowali wierzycieli. Pierwsze banki pojawiły się we Włoszech (w 1156 r. w Wenecji), a wkrótce w całej niemal Europie. Średniowieczne banki zajmowały się przyjmowaniem wkładów pieniężnych (tzw. bierne operacje bankowe), udzielaniem pożyczek i kredytów (tzw. czynne operacje bankowe), wykonywaniem przelewów pieniężnych oraz wymianą pieniędzy. Banki również samodzielnie prowadziły operacje handlowe. Mniej więcej w tym samym czasie pojawiły się weksle, czyli pisemne zobowiązania do wypłaty określonej kwoty w wyznaczonym czasie i miejscu. Dzięki weksłom nie trzeba było wozić ze sobą większych sum pieniężnych po niebezpiecznych, pełnych rozbójników drogach.

Polecam do obejrzenia:

<https://www.youtube.com/watch?v=2JF2p3IElBM>

Praca domowa:

Znajdź informacje, co to są rośliny jare i ozime i jakie uprawia się w Polsce.